

„Van egy farmom Dániában”

– ahol az iskola van a könyvtárban –

A kihaltságában is elegáns tengerparton a csinos villák ablakain tükröződik az októberi napfény. Közeledünk a fővároshoz, két program között pihen, nézeledik a buszban a társaság, tizenkét lengyel és ugyanannyi magyar: iskolai könyvtárosok, szaktanácsadók.

Csak a tolmácsok dolgoznak most is, bíztatnak néha, hogy vessünk egy pillantást egyik-másik érdekességre. Megállni úgy sincs idő, vendéglátóink várnak a közös szakmai tanácskozássra.

Most Ildikó, a mi tolmácsunk szól a mikrofonba: „Ebben a házban élt Karen Bilken, ha éppen itthon volt. Az emberek szerették, tisztelték az emlékét, az ő múzeuma van odafenn.” Fölkapom a fejem, nézném a házat, de már suhanunk tovább. Működik a könyvtáros reflex: „Volt egy farmom Afrikában” – ugrik be a könyv címe, majd a filmből vett címlap is. Közben a külvárosba értünk, balról elhagyjuk a Tuborg híres reklámpalackját, és már haza is értünk. Az otthon most: *Koppenhága, Hotel Esplanaden.*

*

A történet egy évvel korábban kezdődött. Dán kollégákat is hívtunk a Könyvtárostanárok VI. Nyári Akadémiájára. Eljött hozzánk két új: *Bengt Mollskov* és *Soeren Roerup*. Videóval színesített előadásuk egyhetes programunk nagy nyeresége volt. Valami olyasmibe pillanthatunk bele, amiről – teljes működésben – mi itthon inkább csak álmodoztunk addig. Aztán Bengt és a társa hazarepült, mi meg néhányan terveket kezdtünk szőni: ezt látni kell „élőben”! És elkezdtünk szervezni, pályázni, időpontokat egyeztetni. Minden rendben is lett volna, csak hát a pénz... Ekkor kaptuk meg az invitáló levelet: tizenkét magyar és tizenkét lengyel iskolai könyvtárost fogadnak október elején a dán kollégák, mert az ő szakmai szervezetük vállalt feladatának vallja, hogy a korszerű dán oktatási rendszert megismertesse, terjessze. Ehhez az ottani „Demokrácia Alapítvány” nyújt számukra anyagi lehetőséget. Tehát mentünk, láttunk, tapasztaltunk.

Azóta „van egy farmom Dániában”. Egy álomfarm. Egy lelkemben lebegő iskola. Ahol szívesen dolgoznék. Ahol a gyerek nem csak a kicsöngetéstől a becsöngetésig vidám. Ahol a kiróható legnagyobb büntetés így szól: „Fiam, most pedig egy hétig nem jöhetsz el az iskolába!”

*

A Szervezet az elejére kívánczik, amikor az élményeket rendezni kezdi az ember. A Szervezet, aminek a vendége voltunk, és aminek az egyik képviselőjével

az elsők közt találkoztunk. A *katrinedali* iskolába vittek először. Itt az igazgatónő csak néhány köszöntő szót mondott. Utána viszont kerek egy órán át beszélt, magyarázott nekünk az iskola szakszervezeti bizalmija. Ismereteinket aztán mindjárt másnap tovább gyarapíthattuk a *Dán Tanáregyesületnek* a belváros szívében lévő pompás székházában.

Ez az egyik legrégebb szakszervezet Dániában, 1874 óta működik – abszolút politikamentesen. Nincs külön szakszervezet és szakmai szerveződés. Az utóbbiak is – mint például a mi „Nagy Testvérünk”, a *Könyvtárostanárok Egyesülete* – az egységes dán tanáregyesület tagszervezetei. A szervezettség mondhatni teljes körű, a dán tanárnak elemi érdeke, hogy bizton fenntartsa őt ez az erősre szőtt védőháló. A bizalmi kulcsfigura az iskolában, „alkalmazása biztosítva van, hogy nyugodtan harcolhasson a kollégákért” – tuduk meg éppen a bizalmitól.

Gert Larsen, testvérszervezetünk elnöke, az *albertslundi* könyvtárostanárnál viszont már azért panaszkodott, hogy 2800 kollégája közül csak mintegy 220-an tagjai az ő szervezetüknek, éspedig a kettős tagdíj miatt. Ennek a könyvtárostánár egyesületnek egyébként külön nemzetközi csoportja is van, a csoportnak külön vezetősége, titkára. A mai tanulmányutunkat éppen ez a nemzetközi csoport szervezte. Másfélmillió korona a mi társegyesületünknek az éves költségvetése, amit persze nem érdemes megszorozni tizennyolccal. Részint mert csak nem pontosak azért az ilyen átszámítások, aztán meg minden pontatlanságuk mellett arra mégis jók, hogy tovább komorítsák a mi filléresre berendezett lelkivilágunkat. Ha már a sárga irigységnél tartunk: azt kérdezi tőlem a búcsúvacsorán *Bengt*, a *Jüllardról* jött szaktanácsadó, hogy hallottam ugye, ők csak hetvenöt százalékosan szervezettek. Mit szólok hozzá, és mi a helyzet nálunk. Mondom erre, hogy a szám stimmel. Csak az a baj, hogy a mi háromszáz tagunk körülbelül a hetvenöt ezreléke az összes könyvtárostánárnak. Előbb azt hiszi, ugratom, de azt azért még megkérdezi, mennyi a hatáskörünk ilyen dolgokban, mint bérek, alkalmazás, munkaidő, viták a vezetőkkel meg a szülőkkal. Mikor egészen precízen megmondom, hogy mennyi, láthatóan izgalmi állapotba kerül. „Hát akkor mi a fenét csináltak ti egyáltalán?” – tolmácsolja fölmordulását Ildikó. Tényleg, mi a fenét is? Mondanám amit lehet. Vagy azt, hogy „gittegyet”, de akkor meg a Pál utcai fiúkról kéne beszélni, szóval hosszú. Legjobb lenne, ha megnézné maga, de ugyan miből hívjam meg én hozzánk. Hol van a mi *Demokráciánk?* (Már mint az Alapítvány!) Így aztán azt mondom, hogy igyekszünk, *Bengt*, igyekszünk. Nem tudom, hogyan sikerült ezt dánra varázsolni, de láthatóan megnyugszik. Visszatér a söréhez...

*

Az iskola emlegetésekor itt és most mindig a dán *folkeskole*, a „népiskola”, szakszerűbben a kilenc (plusz egy!) évfolyamos alapiskola értendő. Az egyházi, alapítványi és egyéb magániskolák, meg a középiskola: külön világ. Azokban – kicsit vagy nagyon – mindig másképp van, s ha érdeklődünk felőlük, szűkszavú és homályos választ kaptunk a kollégáktól. Nem rájuk tartozik – vettük ki szavaikból, s hamarosan fölfogtuk, hogy ott és akkor ránk sem.

Már az első dán iskolai törvény (1814) kötelezővé tette a hét osztályt, aztán 1937-től mint lehetőség bekerült a törvénybe a kilenc osztály és a záróvizsga.

1975-től pedig már az utóbbiak is kötelezőek. A legújabb oktatási törvényüket 1987-ben fogadták el. Érdekesége, hogy *kerettörvény*, amit a szakma szereplői, (tanárok, szervezetek) töltenek meg tartalommal, fokozatosan lépett életbe, de 1993 óta már teljes körűen érvényes.

Milyen elvek és gyakorlati megfontolások alapján, merre tart a dán folkeskole? Amikor a jüllandi Bengt Rasmussen erről beszélt nekünk, egy karikatúrával kezdett: a vászonra vetített rajzon két motoros férfi száguldozik sűrű erdőben, cikázva a fák között. Aki vezet, éppen hátra szól a társának. „Nyugi Soeren! Lehet, hogy eltévedtünk, de jó gyorsan megyünk!” Az önirónikus felütést aztán bőven ellenpontoszták előadónk gondolatai arról, hogy a dán pedagógia kitüntetett elvei a lélek szabadsága, az egyenértékűség, a demokrácia. Aztán arról, hogy mennyire fontos a tanulói jogok és kötelességek, a közös döntés és az egyéni felelősség összhangja. „Ehhez az örült világhoz kell egy önismereten és önbizalmon alapuló, határozott belső tartás.” Ezért annyira személyiségközpontú a dán iskola, ezért ügyel arra, hogy az egyéni karaktert tartva-őrízve formálódjon a személyiség, ezért fontos a szoros együttműködés a szülőkkel. „Mi most információs társadalomban élünk. Együtt kell léteznünk ezzel a roppant információhalmazzal, a szelektálás-befogadás-földolgozás problémakörrel” – mondja Bengt. Az információt tudássá kell transzformálni, ezért az iskola gyorsan mozgósítható készség-apparátust igyekszik kialakítani a tanulóiban, amit a szuverén személyiség később is bármikor alkalmazni tud majd.

Ismerős fordulatok ezek a magyar pedagógusfűl számára? Lehet! Hangzatos pedagógiai elvek megfogalmazásában a honi tanügy sem szokott szűkölködni. Ám ha nálunk jó egy reformhullám (és mikor nem jó?), akkor szó esik iskolaszerkezetéről, követelményekről, vizsgákról, de a módszerek reformját, a hovatovább elodázhatatlan metodikai fordulatot fölötte óvatosan kezelik (mit kezelik: kerülük!) az arra illetékesek. Kevés lenne még nálunk a társadalmi készítés? Netán nem vagyunk még eléggé „információsak”?

*

Előadónk magyarázza a differenciálás és az individualizálás pedagógiáját, az aktivitás, érdeklődés, kreativitás fontosságát, majd hozzáteszi, hogy ez elég kemény tanári „jelenlétet” követel ám. „Ha látsz délután négykor fáradtan ballagni hazafelé egy dán tanárt, ne csodálkozz rajta, ettől van” – válaszolja a kolléga a helyzetet, mire spontán közbekérdezek, hogy akkor én ugyan mitől vánszorgok fáradtan hazafelé. Magyar oldalon szinkron, a dán és a lengyel térfélen (tolmácsolás után) derültség követi fanyar megjegyzésemet. Hát persze: mind jól tudjuk, hogy elfáradni többféleképpen lehet... Később azt mondja Bengt: őszerinte az a kétféle pedagógiai megközelítés közti különbség lényege, hogy mi azt kérdezzük, hadd lássam mit nem tudsz gyermekem, én most majd megtanítlak rá. Ők meg azt kérdezik: mire vagy kíváncsi, mit szeretnél tudni gyermekem, én segítek neked megtudni, megismerni. A japánok állítólag csodálják a dánok eredményes angol nyelvtanítási módszerét. Miért van ez? Nagyon egyszerű! Ne szövegeket magoltass, ne nyelvtani hibákat strigulázz, állandóan kommunikációs helyzetet teremts a tanulóknak! Ez a legfontosabb. A tanuló földolgoz egy témát, vagyis „megalkot egy projektet.” Akkor lesz készen vele, amikor a társaknak el tudja

mondani, be tudja mutatni, válaszol a kérdéseikre, megfelel a bírálatoknak. Ilyen „csúcsteladat” a záróvizsga projektje a kilencedik év végén. A tanuló önállóan tervezi meg, dolgozza ki és adja át társainak a munkájában rögzült tudását.

Külsőre a dán iskola is sokféle, akár a magyar. Jártunk hatvanéves, emeletes épületben, meg tíz-húszéves modern földszintesben. (Az egyiket éppenséggel a világhírű dán építész, *Aarne Jacobsen* tervezte!) Belső fölszereltségükből viszont markánsan árad az erős anyagi háttér, a jólét. Egyszóval a pénz, amiből nálunk olyan kevés van. Mindezt persze eddig is tudtuk, ezért nem kellett volna odautazni, a pénzükből meg úgyse jut nekünk. Akkor mit tanulhatunk el tőlük mégis? A kommunikációs pedagógiát? Azt már inkább, adnák is szívesen, de ennek meg a hazai adaptációjával vannak gondok. Akkor talán a szemlélettel kéne kezdeni valamit. Íme egy-egy példa a pénzre, ami ott se elég, és a szemléletre, ami nagyon más. A *katrinedali* iskolában az igazgatónő röviden említi a gondjait is: két éve átálltak egy takarékosabb szisztémára, mert a politikusok sokallták a költségeket. Ugye ismerős a szöveg? Főleg, ha hozzátesszük, hogy a politikusok itt a fenntartó városi önkormányzat képviselőit jelentik. Ők persze nem a koldussá szegényedett iskola maradék pénzét nyirbálták körül, az igaz. De azért – nyirbálnak ők is...

Ugyanabban az iskolában éppen témahét volt. Ilyenkor tovább lazulnak az amúgy is eléggé oldott tanulási-tanítási viszonyok, a diákok szabad módszerekkel dolgoznak föl közösen választott témákat, kisebb csoportokban jönnek-mennek, kimozdulnak akár az iskola falai közül is, a cél pedig valamilyen közös produktum megalkotása. Ennek megfelelően jókora „nyüzsi” uralja az iskolát, egy csoport éppen svédasztalt varázsol az aula közepére, maguk készítette ételek ízletes találását, az asztal elegáns megterítését gyakorolják, majd vendégül látják a társaikat. A műanyag padló ragyogóan tiszta, néhány takarítónő mégis föl-föltűnik

a gyerekek közt, diszkrétan takarítanak noha nincs mit. Az igazgatónő magyarázata: ha a gyerekek látják, hogy dolgoznak körülöttük, máris jobban ügyelnek a tisztaságra. A helyzet ösztönösen visszatartja őket a szemeteléstől.

*

Az iskolai könyvtár Dániában tényleg olyan, mint az iskola. Szoktuk mi ezt emlegetni a hazai viszonyokra is, csakhogy – bármennyire is közhelyként hat – nálunk még közhelynek se igaz ez. (Ki nem látott még eredményei alapján jónak minősített iskolát – könyvtárnak mondott lerobbant „háttérintézménnyel”?) Dániában viszont újratelítődik, továbbgondolkodásra érdemes ítéletté válik ez a kijelentés: aligha van még egy hely ugyanis ezen a világon, ahol ez a két intézmény ennyire egymásba hatolna. Persze hogy nagyobbak az iskolai könyvtárak, de nem ez a lényeg, hisz földrajzilag azért a könyvtár van az iskolában ott is. Ám ha a „szellemi tartalom”, a bennük végzett munka, a tanulás-tanítás anyaga és módszerei felől közelítjük meg, a dán szisztémára pontosan ráillik az a szellemes paradoxon, hogy az iskola van a könyvtárban.

Az *albertslundi kolléga*, *Gert* úgy mutatta be munkahelyét, hogy „ez már nem egyszerűen könyvtár, hanem forrásközpont.” Máshol azt hallottuk, hogy itt van az iskola pedagógiai szolgáltató központja, aztán meg azt, hogy ez pedagógiai műhely. Az *amageri* iskolában azt hallottuk *Soeren* kollégától, hogy ők kommunikációs központ. Azért ez a speciális megnevezés, mert *Amager* kerületben sok az idegen, így aztán az ő iskolájukban is sokan vannak. Ezek a gyerekek pedig hátrányos helyzetűek anyagi, nyelvi és kulturális téren is, keserves kényszer a beilleszkedés, és ha az iskola (meg a könyvtár) ezen segíteni akar, akkor a kommunikációs jellegét kell erősítenie.

Albertslundra, a forrásközpontra azért még vetnünk kell egy pillantást. Valóban: itt mindaz együtt van, ami egy dán iskolai könyvtárban előfordulhat. Először is ott van az iskola minden olyan dokumentuma, eszköze, amellyel vagy amelyből közvetve vagy közvetlenül tanulni lehet.

Az információk közvetítésére alkalmas eszközök és készülékek is, méghozzá könnyen mozgatható technikai megoldásokkal. Guruló „mobilir” fölépített kamera – videó – képernyő a hozzájuk való csatlakozókkal és vezetékekkel, fényképezőgépek és távcsövek, magnók és mikroszkópok, írógépek és kitömött madarak, és még sok egyéb, amik nálunk egy iskolában szanaszét találhatók, ha találhatók – és használhatók! – éppen akkor, amikor kellenének.

Minden egyes mozdítható darabon, ami a forrásközpontból elvihető, tehát könyvön, kazettán, lemezen, térképen, mindenféle eszközökön és készülékeken rajta van az egyéni azonosításra való vonalkód. Saját egyéni azonosítója van az iskola minden tanulójának és alkalmazottjának, így aztán a kölcsönzés: két mozdulat a fényceruzával, és már kódoltuk is kölcsönző és kölcsönzött találkozását. A számítógép, mint a könyvtáros munkaeszköze természetesen jelen van minden iskolai könyvtárban, az egész iskolai könyvtári rendszer azonos programokkal működik, minden könyvtár állományát gépre vitték már, és egész megyék iskolai könyvtári állományai érhetők el központi adatbázisokban. Tegyük végül hozzá, hogy azonos elvi alapon történt meg az iskolai és a népkönyvtárak feldolgozása is. Iszonyúan drága ez nekünk, mondogattuk újra és újra magunk közt, de azt

azért tudtuk, hogy ebben is a drága az igazán olcsó, hogy az átgondoltság, a szervezethez, az egységes elv és gyakorlat, az egyszeri nagyobb befektetés, ezek az igazán, távlatosan költségeket csökkentő tényezők.

Ezekben az iskolai könyvtárakban valóban zajlik az élet. A gyerekek jönnek csoportosan és egyedül, az egyik részlegben éppen számítógépes óra van, a pultnál sűrűn lendül a fényceruza, folyik a kölcsönzés, a polcok közt kicsik bókklásznak, válogatnak, egy asztalnál néhányan osztályújságot szerkesztenek, két nagyobb fiú az adatbázisban keres valamit.

„A múltkor egy *Lisszabon* melletti hajóval léptünk kapcsolatba, mert ott van most Európa kulturális fővárosa. Adatokat kértünk egy projekthez” – mondja *Hanni* kollegina *Katrinédalban*. Máskor a Parlament adatbázisát használják a gyerekek, vagy az egyik nagy dán napilapét, mert annak jól használható, gazdag bázisa van.

*

Slágertémánk volt a „táskakönyv”. Először nem is értettük, hogy miről van szó, tolmácsunk is csak később jött rá, hogy a fordításhoz itt magyarázat is szükséges. Azt mondják, a dán kis nép, kis nyelv, alacsony a könyvek példányszáma, ami tehát jó, az drága. Nem tudnak mindenhová mindent megvenni, és nem szabad minden évben annyi új tankönyvet nyomtatni, amennyi használó várható. Mi a teendő? Az első gondra gyógyír az ellátórendszer (erről lesz még szó!), másodikra a táskakönyv. A valóban ingyenes folkeskole éves költségvetéséből veszi meg a tanulók számára a tankönyveket, célszerűen kialakított könyvraktárában tárolja azokat, és szükség szerint (többnyire egész tanévre, de esetenként egy-egy rövidebb tanulási szakaszra) adja ki a tanulóknak. Ez a tároló-kiosztó-begyűjtő szerep periférikus eleme a forrásközpontnak, általában nem is a könyvtárostanárok foglalkoznak ezzel, hisz végső soron *iskolai, nem könyvtári* feladatról van szó. Igaz is: ezek a könyvek olyan minőségben készülnek, hogy van mit összeszedni a tanév végén.

*

Láthattuk: sokminden másképp van, de azért találtunk hasonlóságokat, közös gondokat is. Ott is a kilenc-tizenhárom éves korosztály a leggyakoribb használó, és az élményszerző olvasás ott is visszavonulóban van. Idősebb dán kollégáktól hallottuk az alábbi példát: amikor mi gyerekek voltunk, mindig azt vártuk, hogy mi történik velünk, körülöttünk. A mostani gyerekek viszont mindig csak az adást várják.

Tolmácsunk, Ildikó „népkönyvtáros”. Azt mondja, csöndes harc folyik a két könyvtártípus közt a gyerekekért. Nekik az a bajuk az iskolai könyvtárakkal, hogy azok prémiumot kapnak a forgalmuk után, ezért teletömik a diákok táskáját könyvekkel, alig bírják szegények, aztán el se olvassák, úgy viszik vissza. Ugye ismerős a történet itthonról is? Persze a prémiumot nagy ívben kikerülve!

Mondhatják, hogy a politikusoknak bizony nem nagyon tetszik a kettős rendszer, drágának találják, de a tanárszervezet elég erős, erejével – na meg a szakmai indokaival – tudja tartani az iskolai hálózatot. (Gondolom, a közkönyvtári

lobblyt se kell féltetni!) Ugye ez a politikusi mentalitás is ismerős? Csakhogy a hazai változatból az erős szervezeteket vonhatjuk le sajnós.

Végül essen szó arról, ami talán a legfontosabb: a dán népiskolai könyvtárban írva van, hogy *az iskolában könyvtárnak kell lennie*. A mi közoktatási törvényünk-ből ez kimaradt. A mi törvényünk – szövegéből kiolvashatóan – feltételezi, hogy az iskolában vannak könyvtárak. Ettől aztán Dániában nem fordul elő iskola könyvtár nélkül, nálunk meg előfordul. Tényleg csak a törvény teszi? Tűnődésre érdemes kérdés...

*

Az ellátóközpontok nyújtották azt a szakmai élményt, amiről nehéz egyszerre tömören és pontosan írni.

Szakszervezet, iskola, könyvtár, ezek azért vannak, működnek nálunk is, sőt még hasonlítanak is az ottaniakra. Több pénzzel, más szemlélettel – de hasonlítanak. Ilyen központok viszont – az iskolai könyvtárak mögött legalább is – nálunk egyszerűen nincsenek.

Jártunk helyi (városi), területi (megyei) és országos központban, láttunk komplex pedagógiai ellátót külön iskolai könyvtári részleggel, és láttunk csak iskolai pedagógiai ellátót külön iskolai könyvtári részleggel, és láttunk csak iskolai könyvtárakat ellátó központokat.

Működésük bemutatása előtt szólni kell működési elvükről: a hangsúly az ellátó és a szolgáltató jelzőkre esik. A központ pusztán földrajzi kategória, semmiféle felsőbbrendűség-attitűd nem tapad hozzá, sőt! Az egyik ilyen helyen lerajzolták nekünk, hogy milyen nagy mértékben hierarchizált ez a szakmai modell. A táblára került a szokványos piramis, csúcán a kerületi iskolai igazgatóság (kvázi oktatási osztály!), utánuk a pedagógiai intézet, majd a szaktanácsadók, aztán sorban az iskolában működő pszichológus, a könyvtáros meg a számítógépes szakértő, az iskolavezetés és végül a legszélesebb sávban a tantestület. Ismerős a modell? Sajnos nem! Tessék a *piramist a csúcán állva elképzeln*! Ha fön­n a csúc­s: óhatatlanul a lefelé ható irányítás érvényesül. Ha alul van: fölfelé sugárzik szét az információ, a szolgáltatás. És ez a „fejére állított valóság” szemünk

láltára áll stabilan. Nem billegett, működött. Ez is szemlélet dolga, ez is megtanulható.

Azt sugallja ez az elv, hogy az oktatás mint szakma középpontjában áll a tanár maga, a teljes pedagógiai szabadsággal bíró, autonóm szakember, akit választásaiban, döntéseiben segít minden és mindenki más, ami-aki ezen a piramison belül van.

Ez nem demokrácia, nem szabadság, ez a káosz, az anarchia maga! – szinte halljuk a honi vészharangokat. Miért nincs mégsem káosz-érzése a Dániában szemlélődő magyar szakmabelinek? Mert kitalálták és működtetik a szükséges kontrollokat. (Azt mondja a kolléga, hogy bejönnek az iskolaszék képviselői a könyvtárba és megkérdezik, hogy ez a könyv ugyan mit keres itt. Én meg vagy meg tudom magyarázni, vagy belátom, hogy tényleg fölöslegesen van ott, és kiviszem.)

A piramison belül pedig működik a *szakmai kontroll*. Egy dán iskolai könyvtári szaktanácsadó elmondta nekünk, hogy havonta legalább egyszer eljut minden iskolába, ha hívják, ha nem. Nekem meg azt mondja itthon néhány hete az egyik kolléganő, hogy hívna ő engem, kellene is most éppen a segítség, de az igazgatója világosan megmondta: *nem kell a mi iskolánkba szaktanácsadó, ha valami problémánk van, megoldjuk magunk*.

A dán kollégát pedig megkeresik az ellátóközpontban is, ahová a tanárok, könyvtárostanárok rendszeresen bejárnak, információs anyagokat kapnak, dokumentumokat válogatnak a központi állományból, vagy csak megneveznek egy témát, amihez a központi könyvtárban programcsomagot állítanak össze neki. A tanár persze nem cipekedik, amit kiválogat, azt hetente egyszer a helyszínre szállítja az intézet autója – használatra előkészítve.

Információ, kölcsönzés, továbbképzés: ezek az intézetek, ellátó központok legfőbb feladatai. Az információ áramlásának felelősei az intézeti forrásközpontok és a szaktanácsadók. Utóbbiak kisebb része függetlenített, többségük tanít is, általában három napot az ötből.

Százféle színes, praktikus szerkesztésű és tartalmú prospektus, katalógus, ajánló bibliográfia, címjegyzék segíti a tanárt munkájában. Ezek használata nem kötelező, de fontos lehetőség – élnek is vele a kollégák.

Kölcsönözni pedig mindenfélet lehet, ami a tanítást segíti. Speciális feladatokhoz – például egy témahéthez – kivehető mondjuk négy hétre harminc darab speciális könyv, hozzájuk néhány kazetta. Ezeket az iskolai könyvtár nem szerzte be, mert drágák, ugyanakkor ritkábban is használják, keresik őket egy-egy iskolában. A témahét után aztán visszakerülnek a központi könyvtárba, majd egy idő múlva esetleg egy másik iskola viszi ki őket.

A megyei központok fölveszik például a dán TV I. és II. teljes műsorát. Ez az egész kölcsönözhető egy hónapig, majd – válogatás után – a megmaradt anyag négy évig. Egy másik intézetben gazdag játéktárat láttunk. Innen komplett báb-színházat is lehet kölcsönözni.

A továbbképzés ún. rövid kurzusok formájában történik, és rendkívül gyakorlatias, módszer központú. Ezek egynaposak vagy néhány órások, a tanárnak ingyenesek, de az iskola megfizeti a szolgáltatást.

Végül vessünk egy pillantást az iskolai könyvtári ellátó központokra. Amik nálunk nincsenek, mert a **KELLŐ** azért egészen más. Ezek a központok először

is összehangoltan szervezik az egyes könyvtárak szerzeményezését. Havonta egyszer összejönnek a körzeti könyvtárostanárai, áttekintik a könyvpiac kínálatát, aztán döntenek: mi kerüljön az iskola könyvtárába, mi a körzeti ellátó központba, mi csak a megyeibe, és mit ne vegyenek meg egyáltalán. Egyébként minden számításba jöhető könyvet két kolléga elolvas, s az ő javaslatuk alapján döntenek aztán az előbbi mechanizmus szerint – mondták az egyik központban.

Ezt követően a könyvtáros majd csak a polcon találkozik legközelebb a könyvvel. Ő döntött a beszerzésről, majd kölcsönöz, használ(tat). Ami a kettő között történik a könyvvel, az a központ reszortja: a beszerzés adminisztrációja, a könyvtári használatra történő előkészítése, a helyszínre szállítás és – ami talán a legfontosabb – a számítógépes feldolgozás. A könyvekkel együtt megkapja a róluk szóló floppyt is a könyvtárostanárról, így mindjárt lehetősége lesz a gépi nyilvántartásra, keresésre, kölcsönzésre. Mi itthon a munkaidőnk felét azzal vacakoljuk el, hogy a dokumentum a helyére kerüljön, kellően föltárva, pedig – a beszerzési döntéseket leszámítva – ezt egy fölkészített adminisztrátor (asszisztens) is képes lenne elvégezni. Mi pedig mindezt a rigorózan előírt felsőfokú tanári/könyvtárosi képesítésünk terhére tesszük. Mi akkor az olvasó? És mi a drága?

*

A könyvtárostanárok az enzimek tanárai. Katalizátorként működnek az iskolában. Ők indítják el a dolgokat jó irányba – mondták róluk vendéglátóink. Mind tanárként kezdik, és mind tanítanak is. Többnyire felezik a munkaidejüket. Csak az lehet majd könyvtárostanárról, aki éveken át bizonyította, hogy tanárnak a javából való. Négy-öttszáz tanuló, átlagos nagyságú iskolában legalább két húszórás könyvtárostánár dolgozik, tíz-tíz órában kölcsönzőnek. A kölcsönzés a nyilvántartás tdején folyamatos. Általában reggel nyolctól délután kettőig tartanak nyitva, tehát tanítási időben. Tovább nem kell, mert a dán gyerek délután leginkább szabad, legföljebb elmegy a közkönyvtárba.

Mit csinál a könyvtárostánár a kölcsönzésen kívül? Nézzük előbb, hogy mit nem! A címléírás és szakozás mélységeibe nem kell alámerülnie, hiszen mindent tud a gép, s hogy a gép tényleg mindent tudjon, arról gondoskodik az adminisztráció az ellátó központban meg az iskolában.

Egy iskolai könyvtár dél felé már afféle „tájkép csata után”. De a könyvtárostánár nem rakhatja vissza könyveket a polcokra! Ezt tiltja a szakszervezet, mert nem erre szól a képesítése. Mégis ki csinál rendet? Hát a „könyvelrakó diákok”! Ezek szociálisan rászorult tanulók, akiket a tanárszervezet fizet ezért a munkáért, amit általában az ebédszünet idején, 12–14 óráig végeznek el. Nem egy kollégánk árulta el, hogy ő is így kezdte a pályát valamikor, közkönyvtáros tolmácsunk pedig elmondta, hogy náluk is vannak könyvelrakó gyerekek, és az ő kollégái közül is többen csinálták ezt a munkát hajdan.

A folkeskole könyvtárostánára alapvetően tanári képesítéssel rendelkezik. Aztán tanít, s később szerez könyvtáros képesítést is a *Dán Pedagógiai Főiskola* pedagógiai könyvtárában. Azt mondják, elvégez a tanár egy „extrát”, vagy hivatalosan egy „speciális munkára képző tanfolyamot”. Ez a *három hónapos intenzív tanfolyam* hivatott a szükséges képesítést biztosítani, évente 180 könyvtárostánárt képeznek itt ki. Nyolc témakör köre szerveződik a tanfolyam: egy kis

könyvtárban, gyermek- és ifjúsági irodalom, szakirodalmi tájékoztatás az iskolában, elektronikus média az iskolában, elektronikus információhordozók szerkesztése, kommunikáció a tanulókkal és tanárokkal a könyvtárban, egyáltalán az iskolai könyvtár használatása, a forrásközpont használatának – rendkívül gyakorlatias – módszertana. A végén vizsga gyanánt egy projektmunkát kell előkészítenie a hallgatóknak.

Az ilyen módon képesítetté vált könyvtárostánár aztán később is jelentkezhet ide két-háromhetes rövidkurzusokra. Ezek továbbképző tanfolyamok. Mikor ott jártunk, éppen kilenc téma közül lehetett válogatni. Ezek egyike – ízlésűl: az iskolai könyvtár szerepe az adatbázisokra épülő távoktatásban.

A tanár számára ingyenesek a tanfolyamok, teljes fizetést kap közben, fizetik a útiköltségét (akár a repülőjegyet is) és az étkezését.

A könyvtárostánárnak egyébként nagyon alaposan kell ismernie a nem hagyományos információhordozók és a hozzájuk csatlakozó eszközök kezelését, használatát, felhasználási lehetőségeit, mert a dán tanulók ez utóbbit is tanulják, a projektjeik többnyire komplexek, előállításukban a könyvön kívül és a folyóiratok mellett szerepet kap a fotó, a film, a videó, a szövegszerkesztő, a másoló és a kötő, rögzítő berendezések. Ezek persze mind ott is vannak a könyvtárban, és használhatják őket a tanulók.

Arra is kíváncsiak voltunk, hogy a négyéves általános tanárképzésben van-e valamilyen speciális kollégium az iskolai könyvtárak használatáról. Megnyugtattak, hogy nincs, nem is kell, mert az *egészpedagógusképzés és az egész módszertan* alapvetően a kommunikációs, személyiség központú iskolára készíti föl a tanárjelöltet, azaz a forrásközponttal való tanításra is, meg aztán bőven van gyakorlat a képzési idő alatt az iskolában és az iskolai könyvtárban, így minden tanár természetes módon könyv- és könyvtárhasználó. Ebből a fajta tanárból mindjárt az elején kaptunk szemléltető oktatást. A már említett katrinedali szakszervezeti bizalmink a technika és természet nevű vadonatúj integrált tantárgy tanára is volt. Úgy mutatta be stúdiumát, hogy elmondta: régebben a tanár kint állt a gyerekek előtt, elvégeztette a kísérletet, közben magyarázott, a tanulók meg hallgattak. A tanár egyre okosabb lett, a tanulók meg... Ezután repülő hajtogatott, légsavart vágott ki papírból, lufit fújt föl, közben fölugrott a tanári asztalra, és onnan eregette a maga bütykölte szemléltető játékokat. Ezt a gyerekek is így csinálták az órán, meg én is – nyugtatott meg bennünket, majd mi is kaptunk egy-egy kis falapot, hozzá fűröt, lyukas fagombot, meg egy lufit. Míg ő beszélt, lyukat kellett fűrnünk a lap közepébe és ráragasztani a lyukra a gombot. Két ujjal szoríthatuk össze őket, amíg elejétől végig elmesélte a dán tanárszakszervezetet. Ahogy ígérte, mire a történetnek vége lett, odaragadt a gomb a laphoz. Ekkor ráhúztuk a gombra a lufit, az összeillő lyukakon át fölfújtuk és már szaladgált is előttünk a padon a kis légpárnás „technika”, persze csak ha jól csináltuk. Szóval volt mit tanulnunk – de hát ezért mentünk!

*

Féltreolom a jegyzeteimet, a fényképeket. Kész. Ennyi... Újraolvasom, amit írtam. Hallom a kérdéseket, próbálok néhányra válaszolni.

Ugyan miért kell akkorát csodálkozni azon, hogy egy könyvtár állománya szá-

mítógépen van? Talán nincsenek a szakmánkban ennél sokkal „szuperebb” dolgok ezen a világon?

Csak hogy mi átlagos dán iskolák, átlagos könyvtáraiban jártunk, s ott láttuk, hogy általában – ugyanakkor nagyon konkrétan – mekkora szerepe van/lehet a könyvtárnak az oktatásban. Kérem a fanyalgókat, jöjjenek el velem egy kis szakmai barangolásra – mondjuk *Bács-Kiskun megyébe*. Utána olvassák újra a fenti sorokat. Jó. De akkor meg nem túl „mesés” ez az élménybeszámoló? *Karen Blixen* mellett nem hatott kissé erősebben *Andersen* is a krónikásra? Dániában minden tökéletes?

Nyilván nem az. Hallottunk mi is – kívülállóktól – elég kemény bírálatot a folkeskoléről. Lefelé nivellál ez a szisztéma. A szürkéeknek kedvez. A kényelmeseeknek. Elvész benne az intellektuális tehetség, az ilyen jobb, ha kerüli ezt az iskolát. Kerüli is a dán gyerekek tíz százaléka. Ezek járnak azokba a bizonyos másféle iskolákba, gyakran borsos tandíj ellenében. Mi nem dönthettük el kinek van igaza. Nem állapíthattuk meg, hogy kiknek van nagyobb szerepe Dánia mostani helyzetében: a kilencven százaléknak, vagy a tíznek. A dolog persze nyilván nem csak ezen múlik. Azt viszont a bőrünkön tapasztaljuk akár naponta, hogy a magyar iskola ma egyoldalúan, túlnyomóan csak ismeretanyagot közvetít. Aki ezt napról napra, óráról-órára képes bevágni, az jó. Aki nem, esélyes a lemaradásra, lemorzsolódásra.

Ha megtanulod, jeles vagy, ha érted is, kitűnő. Ha csak érted, akkor „nehéz eset vagy”, gondot okozol az iskolának, *Soeren* és a „pilótája” nem tudták biztosan, merre tartanak, de legalább jó gyorsan mentek.

Mi azért lassabban, megfontoltabban haladunk.

Egy tisztáson körbe-körbe...?

Balogh Mihály

